

PARK OCH NATUR

Teknisk handbok

2021-01-28

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	3
2	Riktlinjer vid anläggning av grönytor i Nacka	3
2.1	Allmänt.....	3
2.2	Utrustning och materialval	4
2.2.1	Papperskorgar - typ och placering.....	4
2.3	Badbryggor	5
2.3.1	Träkonstruktion.....	5
2.3.2	Metallbeslag, kättingar, skruvar mm.	6
2.3.3	Flytblock.....	6
2.3.4	Förankringar.....	6
2.3.5	Sammankoppling av bryggsektioner.....	6
2.3.6	Badstegar	6
2.4	Lekplatser	6
2.4.1	Lekplatser - utrustning och materialval	7
2.4.1.1	Anvisningar för fallskydd.....	7
2.4.1.2	Övriga material och utrustning.....	7
2.4.2	Lekskog	7
2.5	Vegetation	8
2.5.1	Biologisk mångfald	8
2.5.2	Storlek.....	9
2.5.3	Träd	9
2.5.4	Buskar.....	10
2.5.5	Perenner	10
2.5.6	Klängväxter	10
2.5.7	Äng	11
2.5.8	Gräs	11
2.5.9	Naturlika planteringsytor och återställning av naturmark.....	11
2.5.10	Bevarande och återställning av natur	12
2.6	Växtkvalitet	12
2.6.1	Plantering.....	12
3	Skötsel och underhåll - under etableringstiden	13
4	Besiktningar	13
5	Överlämning	13

I Inledning

Enheten för drift offentlig utemiljö är ansvarig för teknisk handbok del 2:Park och natur som beskriver riktlinjer för utformning och anläggning av parker, lekplatser och grönytor i Nacka kommun. Teknisk handbok används som ett komplement till AMA 13. Där inget särskilt föreskrivs är AMA 13 rådande. Anvisningar för projektering i teknisk Handbok del 5, Projekteringsanvisningar ska följas.

Nacka kommun arbetar för att anlägga gröna miljöer av god kvalitet. När Nacka bygger stad och utemiljöer behöver vi se till att bygga miljöer som främjar miljö och människa. Vi vill skapa ett bra lokalklimat, en bra grön infrastruktur som främjar ekosystemtjänster. Därför är det viktigt att fokusera på utformning, placering samt växt och materialval som skapar långsiktighet.

De som har rätt att gräva på allmän plats är entreprenörer med avtal samt kommunens egen drift- och underhållspersonal. För att få gräva krävs ansökan om schakttillstånd, TA-planer och eventuellt markupplåtelser. I Nacka kommun är det trafikenheten som hanterar tillståndsfrågor som rör kommunägd allmän plats, t ex parkering, TA-planer, schakttillstånd och tillfälligt nyttjande av allmän plats liksom lokala trafikföreskrifter och parkeringsavgifter.

Styrande/kravställande dokument utöver teknisk handbok:

- Gatustandard i Nacka stad – att bygga med moduler
- Gatustandars i övriga Nacka kommun
- Lokala ordningsföreskrifter nacka kommun
- Metadataformulär geotekniska undersökningar
- Möbel- och materialbibliotek för Nacka kommun
- Rekommenderade parkeringstal för bostäder i Nacka
- Grönstruktur Nacka stad

2 Riktlinjer vid anläggning av grönytor i Nacka

2.1 Allmänt

Vid planering och projektering av park och grönyta i Nacka kommun bör hänsyn tas till flera olika faktorer som till exempel upplevelsevärden, biologisk mångfald, tillgänglighet, säkerhet, samt framtida drift och underhåll.

För att förhindra slitage i planteringsytorna bör människors rörelsemönster analyseras inför projekteringen. Undvik smala eller små planteringsytor och snäva hörn som man ska röra sig runt. Artvalet är extra viktigt på ytor med hårt slitage.

Planteringar ska inte placeras i regnskugga eller där de inte nås naturligt av nederbörd, som till exempel under balkonger.

Invasiva arter som är upptagna på Naturvårdsverkets lista ska inte användas.

Avverkning av träd eller buskar på kommunens mark får inte ske utan godkännande från enheten för drift offentlig utemiljö. Träd och buskage som måste avverkas, ska värderas av personal från enheten för drift offentlig utemiljö och överenskommelse om ersättningskrav ska fastställas i samband med besiktningen. Läs mer om Avverkning av träd eller buskar i Teknisk handbok kapitel 1, Gata, del 4.5 Avverkning av vegetation och viten.

För mer information om arbete i träd och buskars rotzon samt skydd och ersättning av befintlig växtlighet se: Teknisk Handbok kapitel 1 Gata del 4 samt i Teknisk handbok kap. 5, Samma anvisningar gäller arbete i parkmark.

2.2 Utrustning och materialval

För val av utrustning se Nacka Kommuns Möbel och materialbibliotek.

2.2.1 Papperskorgar - typ och placering

Papperskorgar bör liksom all utrustning utgå från ett standardsortiment. Utgångspunkten är kommunens materialbibliotek.

Papperskorgarna ska i första hand placeras så att det går att nå från en gångväg. I andra hand grupperas de för att kunna tömmas samtidigt.

Säckställ används i huvudsak vid anläggningar som badplatser, parker samt vid grillplatser. Om en plats är välbesökt men det inte finns behov av ett säckställ kan en stor papperskorg vara ett alternativ.

Papperskorgar placeras med fördel i närheten av busshållplatser, soffor, bänkar eller bänkbord men med ett avstånd som innebär att man inte störs av lukt eller insekter.

Typ av papperskorg

Standard	se materialbibliotek
Stor	se materialbibliotek
Säckställ	se materialbibliotek
Grille för engångsgrillar	se materialbibliotek

Antal papperskorgar per anläggning

Lekplats liten	1 standard
Lekplats mellan	2 standard
Lekplats stor	3 standard
Utegyrn	ingen
Badplats liten	1 säckställ
Badplats stor	3 säckställ eller 1 container
Grillplats	1 säckställ
Park	beror på innehåll se övriga kategorier
Bänkbord picknick	1 säckställ eller fler vid behov

Placering av papperskorgar vid anläggning

Lekplats liten	vid ingång i anslutning till gångväg
Lekplats mellan	vid ingång och/eller i anslutning till soffor, bänkar och bänkbord
Lekplats stor	en vid ingång samt i anslutning till soffor, bänkar och bänkbord
Utegyrn	ingen om det är i anslutning till gångväg med papperskorg
Badplats liten	vid ingång i anslutning till gångväg
Badplats stor	vid ingång och/eller i anslutning till bänkbord
Grillplats	i anslutning till grillplats och bänkbord
Park	se lekplats och grillplats samt bänkbord picknic
Bänkbord picknick	centralt samlade i anslutning till bänkborden

Placering gångstråk

Gångväg/ välfrekventerat stråk med belysning- varannan bänk eller max 100 meter	standard
Gångväg/välfrekventerat stråk i anslutning till handel eller restaurang med hämtmat	säckställ
Gångväg utan belysning- var fjärde bänk eller max 200 meter	standard
Stigar - inga papperskorgar eller en vid naturlig start och slut.	standard
Naturområden - exempelvis vid en parkering eller tydlig entré.	säckställ

2.3 Badbryggor

Vid byte eller renovering av badbryggor ska nedan angivna konstruktionskrav följas. Konstruktionen ska klara normen för lekutrustningar SS-EN 1176. Detta innebär bl.a. att inga farliga huvudmått eller fingermått får förekomma i brygganläggningen.

2.3.1 Träkonstruktion

Bärande delar ska utföras i miljögodkänt, tryckimpregnerat enligt NTR/A, konstruktionsvirke lägst klass (INSTA 142) T2-C24. Dimensioner på ramverket ska vara minst 44 X 150 mm.

Däckningen ska utföras i planhyvlat, alternativt med halkstopp, miljögodkänt tryckimpregnerat enligt NTR/A virke. Däcksbrädornas tjocklek får inte understiga 28 mm (max bredd 120 mm.).

Kapade och bearbetade ytor ska inoljas före montering.

Friborden ska vara ca 350 mm över vattenytan.

2.3.2 Metallbeslag, kättingar, skruvar mm.

Alla metallbeslag och skruvar etc. ska vara i rostfritt eller varmförzinkat. För bryggor i östersjön ska kättingar till förankring vara i 13 mm. varmgalvaniserat stål.

2.3.3 Flytblock

Som lägsta kvalitet ska flytblock vara i cellplast inneslutna i UV beständigt polyetenhölje, med en minsta materialtjocklek på 6 mm. Flytblock ska fästas längs med hela bryggornas långsidor för att hög stabilitet ska uppnås.

2.3.4 Förankringar

Förankring med fundament under bryggan ska användas. Inga kättingar får gå ut utanför bryggans kanter. Kättingar ska spännas så att de klarar hög- och lågvattenståndets variationer utan att bli ostadig eller hamna under vattenytan. Storlek på bojsten ska anpassas efter bryggans storlek och bottenens beskaffenhet för att hålla bryggan på plats. Nacka kommun 2 (2)

2.3.5 Sammankoppling av bryggsektioner

Ledade sammankopplingar ska användas mellan samtliga sektioner.

2.3.6 Badstegar

Badstege typ svenska flytblock AB (art. Nr. 30 0101 eller 300102) eller motsvarande kan användas. Stegen ska ha minst fyra steg under vattenytan.

2.4 Lekplatser

Allmänt fokus för lekplatser i Nacka är att skapa ett högt lekvärde och en god driftsekonomi. Vid planering och anläggning av lekutrustning ska aktuell säkerhetsstandard uppfyllas. Detta säkerställs genom att certifierad besiktningsman är delaktig i projektering och anläggning genom granskning eller på annat sätt.

Förordningar som styr lekplatser och lekredskaps utformning är Plan och bygglagen (PBL), Boverkets byggregler (BBR), Produktsäkerhetslagen och Europastandard för lekredskap och stötdämpande underlag svensk standard SS-EN 1176 och SS-EN 1177.

Grindar, ingångar och vägar ska vara tillräckligt breda för aktuella driftsfordon. Det bör finnas en fri bredd på 2,5 meter.

Sandbyten och påfyllning bör kunna utföras maskinellt.

Projektering ska granskas av kommunens representant för enheten för drift offentlig utemiljö.

Installationsbesiktning och slutbesiktning av nyanlagd lekplats utförs med fördel av kommunens upphandlade besiktningsman. Eventuella anmärkningar åtgärdas inom projektet innan övertagande eller enligt överenskommelse med driftsansvarig. Kontakta Enheten för drift offentlig utemiljö för kontaktuppgifter till besiktningsman.

2.4.1 Lekplatser - utrustning och materialval

2.4.1.1 Anvisningar för fallskydd

- Strid sand eller fallsand, enligt svensk standard SS-EN 1176 och SS-EN 1177 används i första hand som fallskyddsmaterial.
- Träflis och täckbark, använd hellre träflis än täckbark då träflisen har längre livslängd innan den multnar och tappar sina fallskyddande egenskaper. Båda dessa material bör beräknas med packningsmån och således överfyllas.
- Gummigranulat, gummiastfalt och liknande material undviks då de innebär stora reparationskostnader och miljöpåverkan. Användning av dessa material bör vara väl motiverade.

2.4.1.2 Övriga material och utrustning

- Kubbsarg undviks som materialavskiljare runt sandlådor eller andra lekytor eftersom den har kort livslängd och dyr reparationskostnad.
- Undvik utrustning med kort livslängd, ex träsorter som inom kort får sprickbildningar, detta eftersom sprickor kan innebära fara och blir ett fel i säkerhetsbesiktningen som behöver åtgärdas med påföljande kostnader.

2.4.2 Lekskog

Lekskog är ett område på parkmark som är tillgängligt för lek men som inte har lekplatsutrustning eller omfattas av säkerhetsbesiktningar. Platsen kan ligga i anslutning till lekplats, park, naturmark eller bostadsområde.

Samarbete med naturdrift kan inplaneras för tillgång till kojmaterial i form av grenar eller liknande.

Målet med platsen är att främja fri lek och bevara naturvärden.

2.5 Vegetation

Växtval bör göras med hänsyn till vegetationens syfte. Doft, blomning, färg, täthet, utbredning och storlek väljs med noggrannhet baserat på vilka behov som ska uppfyllas. Särskilt allergiframkallande växter undviks i nära anslutning till ytor med högt vistelsevärde. På platser som utsätts för snövallar kan marktäckande perenner vara att föredra framför buskar om det är möjligt placeras planteringsytan där inga snövallar kan komma att förekomma.

För att skapa långsiktigt hållbara gröna miljöer måste växternas krav tillgodoses. Varje plats är specifik vad gäller ståndort och mikroklimat och växtval ska ske utifrån den enskilda platsens förutsättningar. Markförhållandena undersöks genom provtagning innan projekteringen. Växtbädden måste tillgodose växternas krav.

Då E-material finns att tillgå för art i önskad kvalitet bör E-material väljas. Hänsyn ska tas till ståndorten (habitat) så att en sund och livsduglig planta kan utvecklas.

Vegetationsytor förändras över tid, där bör planering för succession i vegetationsbeståndet göras. En flerskiktad plantering kan underlätta för detta, samtidigt som planeringen skapar bra förutsättningar för växterna.

2.5.1 Biologisk mångfald

Nacka kommun lägger vikt vid att öka den biologiska mångfalden och arbetar för att bevara och möjliggöra ekosystemtjänster i vårt arbete med utemiljön. Vid planering och anläggning av utemiljö bör vi arbeta i linje med riksdagens miljö kvalitetsmål om ett rikt djur och växtliv:

"Den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer ska värnas. Arter ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd."

Källa: <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-vaxt--och-djurliv/>

Projektör eller entreprenör ska kunna redovisa för på vilket sätt de har planerat för att gynna den biologiska mångfalden i växtförteckningen. Monokulturer bör undvikas.

2.5.2 Storlek

Växternas slutliga storlek ska beaktas. De måste få plats både över och under mark även när växten nått sin fulla storlek. Detta är extra viktigt att tänka på där människor vistas och där framkomlighet för människor och fordon krävs. Vegetationen ska inte blockera belysningen när den har vuxit till sin fulla storlek. Detta är extra viktigt längs gång- och cykelvägar och vid platser där man ska vistas så att man undviker mörka platser som skapar otrygghet.

Fri höjd vid gator ska vara 4,7 meter och vid gång- och cykelbanor 3,5 meter. Vid korsningar och utfarter ska siktriangel finnas, där vegetationen får var högst 80 cm och trädkronor får inte skymma sikten.

För att snabbt åstadkomma en grön miljö och för att motverka skadegörelse, till exempel i form av avbrutna trädkronor, ska kraftiga trädkvaliteter väljas i gatumiljöer.

Rekommenderade storlekar, om inte annat anges av teknisk resurs LA inom projektet:

- För gatuträd ska stamomfång vara minst 20–25 cm
- Träd i planteringsytter ska ha stamomfång minst 16-18 cm
- Allé- och gatuträd ska ha en fri stamhöjd på ca 2 m.

2.5.3 Träd

Träden har en mycket viktig del i vår utemiljö och vid nyplantering ska vi planera för att skapa goda förutsättningar för etablering, livslängd och skötsel.

Trädens placering i förhållande till ledningar, belysning, skyltar och trafiksignaler ska kontrolleras och jämföras med trädets uppskattade framtida höjd och bredd på den aktuella platsen. Tänk på att träd som står på en växtplats med begränsat rotutrymme oftast blir mindre än träd som står på en plats med bra förutsättningar. I varje enskilt fall ska det göras en bedömning av om träden kan orsaka skada eller olägenhet och om dessa risker går att hantera med rimliga insatser genom beskärning av träden. Om det finns begränsat utrymme för rötter att breda ut sig måste hänsyn till det tas vid val av växtlighet.

Avstånd från träd till byggnad ska normalt vara minst 5 meter. I de fall då det inte finns möjlighet att placera trädet minst 5 meter från byggnad ska trädets placering prövas med utgångspunkt från platsens förutsättningar och trädets framtida utbredning. Vid platsbrist kan det vara en god idé med pelarformade träd då bör man säkerställa att det finns goda möjligheter för rötternas utbredning.

2.5.4 Buskar

Artval och placering av buskar ska anpassas till fastighetsgräns, lekplatser, gång- och cykelbanor. Buskarna får vid slutlig storlek inte inkräkta på framkomligheten. Välj med fördel buskar som inte blir högre eller bredare än den tänkta storleken. Läs under rubrik 2.2.2 om storlek.

Buskar bör inte placeras för nära gångar, parkeringsytor, sittplatser eller liknande platser. Minsta avstånd att plantera dem från kant är halva buskens slutstorlek, annars inkräktar de på gång och sittplats.

Klippt häck används sparsamt och placeras inte vid väg, eller parkeringsplatser eftersom det medför eventuell trafikavstängning vid skötsel. Tänkthöjd anges för häckar.

Planteringar ska vara marktäckande och plantskolornas rekommendation om planteringsavstånd bör följas.

2.5.5 Perenner

Perenner ska fungera som ett blickfång på särskilda platser i anläggningen och därför användas med begränsning. Vid val av perenner ska hänsyn tas till artens hårdighet, behov och utveckling över tid. Välj perenner som är robusta och långlivade och arter som inte måste förnygras eller delas regelbundet. Särskild hänsyn tas till kommande drift.

Planteringar ska vara marktäckande och plantskolornas rekommendation om planteringsavstånd bör följas.

2.5.6 Klängväxter

Klängväxter som marktäckare ska undvikas i stadsmiljö då de ofta blir nedtrampade och kan vara svåra att etablera.

Klängväxter/klättrväxter ska väljas med omsorg och utifrån platsens förutsättningar och stämmas av med landskapsarkitekt/landskapsingenjör i projektet samt med kommunens konstruktionsansvarige.

Där spaljéer eller klättrväxter används ska ett avstånd av minst 100mm hållas till mur/fasad bakom. Spaljé eller växter ska kunna monteras ner för inspektion av mur/fasad utan att växtlighet behövs tas bort. Självklättrande växter ska endast användas på berg/naturmark där de inte kan skada byggda element.

2.5.7 Äng

Ängsytor är bra ytor för att förstärka den biologiska mångfalden. Vid anläggning ängsytor måste dessa anläggas på näringsfattig, mager jord. Det är viktigt att ängen sköts på rätt sätt och man bör vara medveten om att det tar flera år innan den är väletablerad. Ytan ska slås på sensommaren och fungerar därför inte som aktivitetsytor. De kan med fördel anläggas i bryn på naturlika planteringar eller på ytor där få människor beräknas vistas. Med korrekt anläggning och skötsel är de ett bra alternativ till klippta gräsmattor som inte används som aktivitetsytor.

2.5.8 Gräs

Klippt gräs är uppskattade ytor för lek, spel och rekreation. För att de ska uppfylla sitt syfte och vara trivsamma bör de vara välskötta. För att det ska vara möjligt att hålla gräsyterna välskötta behöver vi planera för driften.

- Ytan ska vara sammanhängande utan smala passager eller kilar.
- Gräsklippare ska kunna komma åt alla gräsytor, om kantsten behövs ska den sänkas till 40 mm på minst 3 meters bredd. Vid alla upphöjda ytor ska det finnas möjlighet att komma in med sköselfordon, till exempel genom sänkt kantsten eller ramp.
- Det behöver vara minst 2 meters bredd mellan hinder på gräsytor.
- Gräslister utmed gång och cykelvägar bör vara minst 1,5 meter breda, om ytan är lång och sammanhängande kan den vara 1 meter.
- Gräsytor som ska klippas med åkgräsklippare får inte ha maxlutning 1:7.
- Vägslänt som slås med slåtterbalk från väg får ha maxlutning 1:2.

Högvuxna gräsytor planeras med fördel in där vistelse inte planeras. Om den högvuxna gräsytan är i anslutning till gång/cykelväg, parkväg klippes en remsa på en klippbredd närmast vägen som bruksgräsmatta.

2.5.9 Naturlika planteringsytor och återställning av naturmark

Vid plantering i naturlika planteringsytor, eller återställning av naturmark ska övervägande arter som naturligt förekommer i området väljas. För att minimera vattningsbehovet och ge goda förutsättningar för etablering ska sen höstplantering eftersträvas, det gäller framför allt barrotsplanter. Barrotsplanter får inte planteras under förhållanden med minusgrader. Vid höstplantering ska växtmaterialet vara väl avmognat vid leveransen. Vid vårplantering och leverans söderifrån ska leveransen anpassas så att inte växtmaterialet har vegeterat.

Planteringstid och plantstorlek anpassas efter artens specifika egenskaper samt möjligheter till bevattning.

Planteringen hägnas in för att undvika viltskador och slitage som påverkar etableringen negativt. Se till att stängslet är tillräckligt tätt och högt. Typ av

inhägnad avgörs inom projektet. Avspärrade etableringsytor kompletteras med informationsskylt för att skapa förståelse.

2.5.10 Bevarande och återställning av natur

Målet är att inga träd inom naturområden ska fällas. Där det ändå måste fällas träd görs bedömning och värdering i samråd med kommunens representant med trädkompetens.

Anvisningarna som beskrivs i Nacka kommuns tekniska handbok Del 1 Gatubyggnad kapitel 4, Hänsyn till växtlighet ska följas. Trädens rotzoner får inte övertäckas med jord eller schaktmassor då de behöver fortsatt syretillgång och befintliga markförhållanden för att överleva och får inte utsättas för tryck under byggtiden eller efteråt.

Där intrång måste göras i natur ska befintliga avbaningsmassor bevaras och återanvändas på ursprunglig plats. Vid behov av tillfälligt upplag för dessa massor ska det ske inom entreprenadområdet.

Marken återställs med planterad brynvegetation och. Plantering av plantor kan endast anläggas där skötselentreprenör har tillgång till vattenutkast inom rimligt avstånd eller där bevattningsfordon kan angöra.

Där träd måste tas ner ersätts träden av ny brynvegetation med mål att skapa en naturlig uppväxt av ny skogsmark. Se 2.3.9 om Naturlika planteringsytor.

Grupper av träd tar stöd av varandra och behålls i största möjliga mån tillsammans för ökad stabilitet.

Planteringen hägnas in för att undvika viltskador och slitage som påverkar etableringen negativt. Se till att stängslet är tillräckligt tätt och högt. Typ av inhägnad avgörs inom projektet. Avspärrade etableringsytor kompletteras med informationsskylt för att skapa förståelse.

2.6 Växtkvalitet

Växternas kvalitet ska följa skriften ”Kvalitetsregler för plantskoleväxter” utgiven av GRO:s plantskolesektion 6:e upplagan, 2019.

- Växtmaterialet bör vara optimalt hårdigt och med rätt proveniens för Nacka kommun.
- Då E-material finns att tillgå för art i önskad kvalitet bör E-material väljas.

2.6.1 Plantering

Plantering ska ske inom en vecka efter leverans, i annat fall ska växterna jordslås, då rådande sol och vind snabbt kan torka ut växterna. Jordslagna växter ska vattnas dagligen innan plantering och täckning av krukor/rotklumpar mm ska ske vid soligt väder/varm väderlek.

Växter får inte tas upp för plantering innan de är helt avmognade. Rekommenderad upptagningstid är senare delen av november. Vid beställning av växter ska man speciellt säga till om sen upptagning för dessa. Vid vårplantering och leverans söderifrån ska leveransen anpassas så att inte växtmaterialet har vegeterat för mycket.

3 Skötsel och underhåll - under etableringstiden

Fram till slutbesiktning ska skötsel av vegetationsytor utföras så att snabb och god etablering sker och tillväxt främjas. Vegetationsytor ska vara etablerade för att kunna godkännas.

Se instruktioner i teknisk handbok kap 5, del DDD Färdigställandeskötsel. Detta planeras in som en del av projektet eller annan överenskommelse med driftansvarig.

4 Besiktningar

Slutbesiktning, eventuell tilläggsbesiktning och etableringsbesiktning av utemiljö ska utföras av en certifierad besiktningsman för utemiljö. (BEUM, SP).

Ange när etableringsbesiktning senast ska utföras om vegetationen inte är etablerad vid slutbesiktning.

Kommunens representant deltar i besiktningen.

5 Överlämning

Överlämning till ansvarig driftsenhet sker efter godkänd besiktning. Överlämning genomförs tillsammans med kommunens representant på den nyanlagda platsen.

Öppenhet och mångfald

*Vi har förtroende och respekt för människors kunskap
och egna förmåga - samt för deras vilja att ta ansvar*

